

представленою у другому розділі монографії. На відміну від меронімів, що мають переважно конкретні значення, значна частина меронімів, досліджуваних в межах тематичних груп, представлених у цьому розділі розвиває абстрактні переносні значення, що свідчить про те, що відношення меронімії є також одним з базових механізмів абстрактного мислення людини і потребує вивчення його реалізації мовними засобами.

Четвертий розділ монографії «Системні зв'язки у меронімічній лексиці» присвячено визначенню внутрішньосистемних корелятивних відношень у системі меронімів, дослідженню сітки семантичних переходів із однієї тематичної групи меронімів до іншої у процесі розвитку їхньої полісемії, встановленню їхнього словотворчого потенціалу та виявленню продуктивності конкретних моделей їхньої структурної та семантичної організації у зіставному аспекті в німецькій та англійській мовах, комплексному дослідженню закономірностей семантичного розвитку меронімічної лексики, опозиційних відношень при розподілі за базовими семантичними ознаками, підведенню підсумків проведеного в другому та третьому розділах деталізованого аналізу їхніх структурно-семантичних особливостей.

Монографія завершується **Висновками**, які узагальнюють отримані у процесі дослідження результати. Про базовість семантичного відношення між частиною та цілим у мові свідчить система регулярних моделей метафоричних та метонімічних переносів у процесі розвитку полісемії меронімів, їх утворенні (оскільки значна їх частина є лексикалізованими одиницями). Такі переноси мають антропоморфний характер та свідчать про категоризацію дійсності людиною через призму свого власного сприйняття, отже можна стверджувати, що вся система семантичних взаємовідношень меронімів є наслідком антропоцентричного характеру пізнавальної діяльності людини.

У системі меронімів спостерігаються корелятивні відношення між їхньою структурною та семантичною організацією. Експліцитний спосіб вираження найменування частини у назві цілого, як правило, є характерним для партитивного та орнативного семантичних типів меронімів, які є дво- та трикомпонентними детермінативними композитами. Імплицитний спосіб вираження цілого та його характеристик у назві частини залежить від комбінації семантичних ознак у її значенні. Попри універсальність семантичного відношення між частиною та цілим навіть близькоспоріднені мови (у цьому випадку німецька та англійська мови) засвідчують відмінності його реалізації словотворчими засобами та засобами розвитку полісемії. Певні відмінності пояснюються специфікою будови досліджуваних мов, важливим фактором є також вплив національно-культурної специфіки на формування моделей конкретних структурних та семантичних типів меронімів.

Монографію завершують Перелік таблиць, Іменний та Предметний покажчики, які сприяють швидкій орієнтації у викладеному матеріалі.

У монографії зазначено, які групи меронімів є найбільш важливими та системоутворювальними, наприклад, до них належать соматизми, позначення частин рослин та ін., але слід було б також визначити центр та периферію системи меронімів та зіставити відповідні отримані дані за допомогою діаграм, а не кількісних підрахунків у таблицях роботи.

Зазначені у рецензії пропозиції не впливають на загальну високу оцінку цієї самостійної, оригінальної та певною мірою новаторської розвідки, яка вирішальним фактором опису лексичної семантики висуває саме системний опис семантичних та структурних відношень, визначення їхнього корелятивного характеру.

Микола Гамзюк (Київ, Україна)

Надійшла до редакції 27 вересня 2012 року.

ЛЮДИНА – КУЛЬТУРА – ВСЕСВІТ

Рец. на кн. :

Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. / В. М. Манакін. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 288 с. – (Серія «Альма-матер»).

Рецензована праця має на меті вироблення в студентів, які вивчають іноземні мови, соціальні комунікації, менеджмент, міжнародні відносини, туризм, соціальну психологію, історію, культурологію, а також в тих, хто працює у сфері міжнародних і міжкультурних контактів або планує пов'язати із цим своє життя, вміння коректно, правильно, досконало висловлюватися в межах різних національних і лінгвокультурних спільнот, не тільки слухати, але й чути співрозмовника, розуміючи й інтерпретуючи ті специфічні мисли, які він прагне зреалізувати своєю комунікативною поведінкою.

Актуальність і значущість цього навчального посібника зумовлена самим фактом того, що попри активний розвиток глобалізаційних процесів, що є домінантою сьогоднішньої доби і які не обійшли й Україну, котра прагне стати рівноцінним учасником загальноєвропейських і світових політичних і культурних рухів, навчальна література такого типу в українському освітньому просторі, що, власне, була б довідником з теоретичних питань міжкультурної комунікації і водночас практичним посібником-рекомендацією щодо коректної, толерантної поведінки в певній ситуації спілкування, відсутня (пор., у Росії над цією проблемою працюють Г. Гачев, Т. Грушевицька, Д. Гудков, Е. Дубенець, О. Корнілов, С. Тер-Мінасова, В. Шагаль, у Білорусії – В. Маслова, Н. Мечковська, у США – Н. Бонвіллан, Д. Бюллер, Я. Кім, М. Клін, Дж. Ньюліп, Е. Холл М. Холл, а в Україні маємо лише перші нароби з окремих аспектів цієї проблематики у Ф. Бацевича, П. Донця,

А. Приходька та ін.). Тому рецензований посібник, об'єктом дослідження в якому постає спілкування представників різних національних і лінгвокультурних спільнот, а предметом – прийняті в національних спільнотах мовні стереотипи і норми поведінки, спілкування, певні «культурні сценарії» різних дій, усталені моделі сприйняття та оцінювання предметів і явищ, соціально унормовані звички, традиції, ритуали, дозволи, заборони і под., є вкрай необхідним й актуальним, насамперед, для підготовки фахівців у певних сферах діяльності, зокрема в дипломатичній сфері, туристичному бізнесі, у сфері перекладу і под. – усіх тих, кому доведеться постійно контактувати з представниками інших соціумів і від кого залежатиме встановлення взаєморозуміння і налагодження контактів між людьми, що презентують різні національні і культурні спільноти. Усе це зумовлює головну мету посібника – формування міжкультурної компетентності, необхідних знань про різні народи та культури з метою уникнення міжетнічних і міжкультурних конфліктів та встановлення комфортних умов для спілкування в різних сферах та життєвих ситуаціях.

Якщо врахувати, що навчити таким речам, як такт, етнокоретність і под. разом зі значним обсягом додаткової інформації, що є необхідним коментарем-додатком у процесі вивчення особливостей міжкультурної комунікації, постає досить складним завданням, результативність якого може дорівнювати нулю в разі одноманітного викладу матеріалу, розрахованого на просте заучування, то не дивує наявність низки позитивних особливостей, які одразу ж звертають на себе увагу:

- невимушений стиль викладу – те, що з першого ж параграфу налаштовує читача скоріш на цікаве й корисне дозвілля, ніж на традиційний процес навчання, чого, власне, і прагне автор, який ставить собі за мету досягнення ненав'язливого усвідомлення його правоти читачем, ніж просте нетривке заучування прочитаного;
- постійний наголос на міжкультурних розбіжностях, спричинених різними картинами світу, спрогнозованими різними мовами, оскільки ніколи не можна забувати про те, що візаві є представником іншої культури, а незнання тих чи інших особливостей, властивих його культурі, може призвести до конфлікту, а в окремих випадках – до непорозумінь на міжнародному рівні. Це можна вважати дипломатичним підходом до особливостей комунікації людей цілковито різних культур з урахуванням нюансів спілкування, можливих труднощів і шляхів їхнього уникнення між близькими / подібними / різними культурами;
- прагнення подати максимально різні (з можливих) інтерпретації залежно від різного світосприйняття, що формувалося «життям у мові» (за Г. Гадамером);
- цікаві, несподівані приклади, аналіз випадків з реального життя і тонкі спостереження, зроблені в конкретних ситуаціях спілкування із постійним акцентом на необхідності ефективної міжкультурної і міжнародної взаємодії;
- аналіз не тільки вербальних, а й невербальних (зокрема їхніх типів із підкріпленням статистичними даними (с. 206)) і паравербальних (сс. 206-207, 213-221) засобів спілкування тощо;
- наявність допоміжного апарату у вигляді таблиць, схем, малюнків і термінологічного словника;
- ілюстративний лінгвістичний матеріал, поданий українською, англійською, російською, німецькою, польською, японською, корейською, болгарською, італійською, арабською і французькою мовами.

Практичне значення рецензованого посібника полягає в тому, що це перший в Україні посібник з теорії і практики міжкультурних взаємин, що являє собою спробу подивитися зсередини на повсякденні, а тому особливо актуальні, проблеми, що виникають у процесі контактів представників різних культур, тобто з позицій безпосередніх комунікантів (навіть якщо вони обирають одну спільну мову спілкування, що може бути рідною для одного з комунікантів або чужою для обох, це не забезпечує їх від можливого комунікативного фіаско, якщо вони не обізнані з елементарними нормами етнокультурної поведінки співрозмовника), напр.: відомості про національні стереотипи, що найчастіше виявлювані в процесі спілкування (сс. 49-52), прототипи (с. 54), загальні особливості етикету (с. 76), головні британські, американські, німецькі, арабські, російські й українські національні пріоритети й цінності, що виявляються в загальному стилі поведінки (сс. 86-110), сприйняття часу (с. 117) і простору (сс. 123-125), значеннєвість (сс. 142-156) і конотації (сс. 157-174), особливості звертання з наголосом на необхідності набуття навичок інтуїтивного вибору потрібної форми (сс. 194-199), основні типові невербальні засоби комунікації (с. 207), у тому числі зовнішній вигляд і одяг (сс. 212-213), жести, поза, дотик (сс. 214-219), погляд (с. 220); типові паравербальні знаки в друкованому й усному виявах (с. 221), ранжування соціального простору (сс. 222-223), типи мовленнєвої поведінки (сс. 227-228), а також загальні принципи й настанови щодо поводження в соціумі залежно від типу культури, який він презентує (ширококонтекстний / вузькоконтекстний (сс. 227-228), індивідуалістський / колективістський (сс. 229-231) й ін.) або за принципом комунікативного стилю, який є домінуючим у певній культурній спільноті (прямий / непрямий (сс. 241-243), розгорнутий / згорнутий / точний (сс. 245-246), особистісний / суспільно орієнтований (сс. 246-247), інструментальний / афективний (сс. 247-250) тощо).

На окрему увагу заслуговує й теоретичне підґрунтя рецензованого посібника В.М. Манакіна, значення якого зумовлене тим, що автор проводить грань між термінами, які багатьма невинувато вживаються як ледь не абсолютні синоніми, але між якими насправді є принципова різниця, а часом – й ієрархічні відношення (напр., *менталітет*, *ментальність*, *національно-етнічна свідомість*; *національні стереотипи* і *національно-культурні символи*; *народ*, *нація*, *етнос*); вводить безпідставно, але ґрунтовно забутий термін *етос*; спираючись на конкретні комунікативні ситуації, говорить про вияви «свого» і «чужого» в міжкультурних відносинах, про

специфіку світоспоглядальної позиції того чи іншого народу і його бачення свого місця на світовій політичній арені, у світовій історії, світовій культурі і світовій спільноті.

«Мова і міжкультурна комунікація» є спробою зрозуміти співрозмовника (і, головне, навчити цього інших) – з його слів, інтонації, гучності голосу, пози, жестів, виразу обличчя, поведінки загалом – і його сприйняття реальності з метою уникнення непорозумінь, коли незнання культурних особливостей іншого народу стає причиною ненавмисної образи співрозмовника.

Слід також зауважити, що цілком мотивованим є «вихід» на інші рівні науки про мову, зокрема:

- контрастивну дериватологію крізь призму вчення про внутрішню форму слова (сс. 174-183), що є переосмисленням кваліфікації і ролі формантів, запозичених з інших мов, що на сьогодні демонструють значну продуктивність, простеженням їхнього функціонування в межах мови оригіналу з перекладацькою проекцією щодо української мови (напр., англ. *gate, dead, book, chair* і под.) (сс. 202-203) або моделей, спрогнозованих активними лексемами-формантами (напр., *wind, snowfall* і под.) (с. 179);
- зіставну лексикологію (сс. 144-156) з особливою увагою до таких явищ, як інтерференція, гіперонімія, гіпонімія;
- перекладознавство з урахуванням поняття безеквівалентної лексики як засобу передачі специфіки значення для певного лінгвокультурного простору і теорії фонових знань, що можуть принципово різнитися навіть у межах однієї мови, але різних її варіантів, що свідчить про високий ступінь внутрішньої диференціації й зростання коефіцієнту їхньої автономності щодо інваріанта, зокрема британського й американського варіантів англійської мови (пор., значення сполуки *green card* у США й у Великій Британії або потракування футболу американцями й британцями – *football* у Великій Британії та *football vs. soccer* у США (с. 192)). У цьому контексті йдеться також про збереження національного колориту, зокрема завдяки транслітерації (пор., рос. *кокошник* в українській транслітерації (*кокошник*) або укр. *трємбіта* в російській адаптації (*трємбіта*) (с. 192); семантичний неологізм М. Горбачова перестройка в американському варіанті англійської – *perestroika*, що став настільки продуктивним, що на сьогодні функціонує як дієслівна форма (зразок конверсії): *You have to perestroika* (с. 193)) і калькування (напр., англ. *skyscraper* – рос. *небоскреб* – укр. *хмарочос* – болг. *небостъргач* (с. 193));
- соціолінгвістику, у межах якої автор розглядає спілкування в білінгвальному соціомовному просторі на прикладі мовлення представників української діаспори в США (сс. 193-194);
- сайлентологію (силентуку, лінгвістику мовчання, хезитацію), у межах якої мовчання розглядається як смислотвірна структура, що може дорівнювати квазівисловлюванням (с. 210).

Крім того, виразним є зв'язок рецензованого посібника В.М. Манакіна з дисциплінами нелінгвістичного спрямування:

- психологією та основами конфліктології, причому акценти розставлені на таких проблемах, як постання конфлікту між інформацією, вираженою словесно, і невербальними сигналами (сс. 206-208), а також на значущості часової і просторової організації спілкування, що становить предмет дослідження соціальної психології, зокрема проксеміки (сс. 222-224);
- культурологією з її вивченням ролі індивіда в культурі певного типу і формуванням його як особистості – носія цінностей цієї культури з її архетипами, прототипами і стереотипами (сс. 227-239);
- етнологією, зокрема етностилістикою і визначальною для неї теорією комунікативних стилів (сс. 240-250);
- філософією, насамперед, щодо кваліфікування комунікативної поведінки людини через поняття ноосфери, макро- і мікрокосму (сс. 256-268);
- етикою – власне, основний принцип дотримання етичних норм візаві, який належить до іншої культури, пронизує весь посібник, який загалом може бути названий «підручником з етики й психології міжкультурної комунікації».

Заслуговує на увагу й те, що всі розділи посібника «Мова і міжкультурна комунікація» обов'язково супроводжуються питаннями і завданнями для самоконтролю – перевірки рівня знань студентів, отриманих після опрацювання відповідного розділу посібника чи при самостійному опрацюванні відповідної літератури, а також систематизації цих знань. Крім того, подається перелік навчальної літератури, корисної для студентів при підготовці до практичних (семінарських) занять, що значно спрощує процес пошуку потрібного матеріалу.

Загалом навчальний посібник «Мова і міжкультурна взаємодія» В.М. Манакіна виразно демонструє нестандартний, творчий підхід до відбору й упорядкування матеріалів з метою досягнення ефективного засвоєння поданої інформації, але з виразним бажанням зацікавити читача і не залишити його байдужим, що має посилити загальний навчально-методичний ефект, а сам рецензований посібник, поза всяким сумнівом, стане підґрунтям для свідомого й ґрунтового засвоєння студентами курсу «Лінгвокультурології».

Анатолій Загітко, Оксана Путіліна (Донецьк, Україна)

Надійшла до редакції 15 вересня 2012 року.